

Darja Kerec*

Organizacijski ukrepi in naloge Rdečega križa Slovenije po drugi svetovni vojni

IZVLEČEK

Rdeči križ Slovenije (RKS) je vsa desetletja po drugi svetovni vojni deloval družbeno odgovorno, po mednarodnih načelih humanosti in solidarnosti ter na vseh področjih, kjer je bila takojšnja pomoč nujna. Izhajal je iz pridobitev narodnoosvobodilnega boja in njegovih temeljnih načel, ki jih je organizacijsko prilagodil za potrebe povojne obnove. To je bila neposredna pomoč pri repatriaciji, z delovnimi brigadami ter z denarjem in materialnimi sredstvi (do ustanovitve STO tudi v conah A in B). RKS je pomagal pri sanaciji okolja in izgradnji infrastrukture pri civilnem prebivalstvu in za potrebe zagona gospodarstva. Podobno kot danes je vsa leta do osamosvojitve tvorno sodeloval in pomagal z zbiralnimi akcijami, v zdravstvu (krvodajalstvo, medicinski tečaji, preventivne in cepilne akcije), socialnem skrbstvu (pomoč ranljivim skupinam) in pri izobraževanju (mladi člani, prostovoljstvo, preventiva in prva pomoč). V sodelovanju s Civilno zaščito RKS ukrepa in pomaga ob naravnih in drugih nesrečah.

Ključne besede: Rdeči križ Slovenije, druga svetovna vojna, obnova, Unrra, zbiralne akcije, delovne brigade, STO, Jugoslavija, nalezljive bolezni, naravne nesreče

ABSTRACT

ORGANISATIONAL MEASURES AND TASKS OF THE SLOVENIAN RED CROSS AFTER WORLD WAR II

In all the decades following World War II, the Slovenian Red Cross (RKS) acted in a socially responsible manner, according to international principles of humanity and solidarity,

* Dr., izredna profesorica, Pedagoška fakulteta UL (Oddelek za razredni pouk), Kardeljeva ploščad 16, SI-1000, Ljubljana; darja.kerec@pef.uni-lj.si

and in all areas where immediate assistance was needed. Its actions were based upon the achievements of the national liberation struggle and its fundamental principles, organisationally adapted to the needs of post-war reconstruction. This entailed direct repatriation assistance and aid provided by work brigades, money, and material resources (also in Zones A and B until the creation of the Free Territory of Trieste). The RKS contributed to the rehabilitation of the environment and the construction of infrastructure for the needs of the civilian population and for restarting the economy. Similarly, as today, in the years leading up to the Slovenian independence, the RKS actively participated in and assisted during various collection campaigns. It contributed to healthcare (blood donations, medical courses, prevention and vaccination campaigns), social welfare (assistance to vulnerable groups), and education (young members, volunteering, prevention, and first aid). In cooperation with the Civil Protection Service, the RKS takes action and provides assistance during natural and other disasters.

Keywords: Slovenian Red Cross, World War II, reconstruction, UNRRA, collection campaigns, work brigades, Free Territory of Trieste, Yugoslavia, infectious diseases, natural disasters

Uvod

Organizacijski ukrepi in naloge Rdečega križa po drugi svetovni vojni so bili definirani že pred koncem vojne, natančneje v času Ustanovnega zbora Rdečega križa Slovenije (v nadaljevanju RKS) v Gradcu v Beli krajini 18. junija 1944. V zadnjem letu vojne so se odvijale akcije v interesu osvobodilnega boja, posebej v obliki pomoči vojaški saniteti, zbiranja zdravil in hrane za ranjence. Na že osvobojenih ozemljih so lokalni odseki Rdečega križa organizirali zdravstveno varstvo prebivalstva ter ustvarili mrežo aktivnosti za interniranje in zaprte tako, da so člani RKS krepili poizvedovalne dejavnosti. Šlo je za informacijski urad za obveščanje vojnih ujetnikov, internirancev in vseh zaščiteneh oseb. Glavni odbor RKS je januarja 1946 razpisal volitve v vse odbore RKS. Vse enote so morale izvesti volitve v vse odbore. Občni zbori oziroma skupščine krajevnih enot so potekale od 21. januarja do 3. februarja, okrajnih enot od 15. do 20. februarja, okrožne skupščine pa od 1. do 5. marca 1946. Dnevni red skupščin je imel deset vsebinskih točk, med katerimi poudarjam tistih sedem ključnih,¹ v katerih so odborniki nazorno in neposredno sledili tako dotedanjim (predvojnim) načelom delovanja Rdečega križa kot tudi smernicam obeh front – Osvobodilne² in Ljudske

1 Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije, Ljubljana, 12. 1. 1946, 1.

2 13. točka od 17 osnovnih organizacijskih načel Osvobodilne fronte (dalje OF): »Svoje politično vzgojno delo v množicah vrši Osvobodilna fronta tudi po organizacijah, ki so v njej vključene.« Gl. *Temeljne točke Osvobodilne fronte: razširitev, sprejeta na prvem kongresu Osvobodilne fronte dne 16. julija 1945, IOOF, 1945, 15.* – Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije, 12. 1. 1946, 1. Takšni organizaciji sta bili prav ZMS in AFŽ.

fronte Jugoslavije (v nadaljevanju LFJ), zmagovalke na volitvah v ustavodajno skupščino 11. novembra 1945:

- Volitve, v okviru katerih je moral biti v krajevni odbor imenovan tudi po en predstavnik oziroma predstavnica Antifašistične fronte žena (v nadaljevanju AFŽ),³ Zveze mladine Slovenije (v nadaljevanju ZMS) in zastopnik Podmladka RKS. V okrajni odbor je moral biti imenovan tudi po en predstavnik oziroma predstavnica iz odsekov za zdravstvo, socialno skrbstvo, prosveto, AFŽ, ZMS in zastopnik sindikatov. Posebej novo vzpostavljenim odborom je bilo posredovano napotilo glavnega odbora, da naj sestavijo »primerne liste« v sporazumu s predstavnicami in predstavniki odborov OF tako, da »bodo v krajevne, okrajne in okrožne odbore prišle razgibane osebe, prežete s cilji naše borbe«. ⁴ Na koncu navodil za volitve je bilo poudarjeno tudi, da »naj v nove odbore pridejo osebe s prej označenimi svojstvi in poleg tega še take, ki niso zaposlene drugod, da bo delo istih čim uspešnejše in tako tudi razvoj organizacije in utrditev Rdečega križa kot masovne organizacije«. ⁵ Zgovorno je tudi navodilo o glasovanju, ki naj se za nove kandidate izvede z dvigom rok.
- Poročila o posameznih odsekih, denimo o gmotnem stanju organizacije v letu 1945 (posebej so poudarili položaj makedonskih beguncev)⁶ in o drugih dobrodelnih akcijah zbiranja blaga, obleke in hrane za sirote in ranjence.⁷
- Poročilo o propagandi.
- Poročilo o poizvedbah.
- Poročilo sanitetnega odseka o samarijanskih tečajih, ambulantah, poslovanju rešilnih postaj in številu vozil.
- Poročilo nadzornega odbora. (Napotilo glavnega odbora RKS je bilo, da naj ga tam, kjer ni deloval, pravočasno imenujejo v soglasju z odbori OF.)
- Sprejetje letnega proračuna.

17. julija 1946, dobrih pet mesecev po razglasitvi in sprejetju ustave FLRJ, je bil sprejet prvi zakon o Rdečem križu Jugoslavije (v nadaljevanju RKJ). Pravila za delovanje RKS so bila sprejeta 16. decembra 1946. Na novo so opredelili usmeritve za sprejem članic in članov, pri preverjanju njihove verodostojnosti pa so sledili ideološki opredelitvi vseh segmentov družbe v povojni državni ureditvi. Tako so v javnih vabilih v tiskanih občilih poudarjali, da primeren »član Rdečega križa Slovenije more biti vsak državlján federativne ljudske republike Jugoslavije, ki ni izgubil častnih in

3 Naslednica Slovenske protifašistične ženske zveze.

4 *Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije*, 12. 1. 1946, 1.

5 *Ibidem*.

6 Okrožni odbori RKS so prirejali t. i. Makedonske dneve, tudi v Celju, kjer so za 12. avgust 1945 načrtovali zbiralno akcijo v denarju in živežu po vsem celjskem okrožju. V časopisnem oglasu so nujnost akcije podkrepili z besedami, da »zaradi nezaslišanega terorja fašistov v Egejski Makedoniji beže v trumah bosí in goli naši bratje po krvi iz Grčije preko meje v Jugoslavijo. Na klic naših bratov se moramo odzvati vsi brez izjeme in staviti vse sile v to, da uspe nabiralna akcija za naše brate Makedonce.« Tudi v Ljubljani so v okviru nabiralne akcije RKS prispevali 251.795 din. – *Nova pot. Informacijski vestnik Okrožnega odbora Osvobodilne fronte Celje*, 3. 8. 1945, 2.

7 *Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije*, 12. 1. 1946, 1.

državljanских pravic.«.⁸ To je bil čas, ko se je na novo vzpostavljala ljudska obramba, v katero naj bi bil po mnenju Zveze borcev kot neodtujljiv del vpet tudi RKS: »Pri tem – pri vzgoji in krepitvi obrambne sposobnosti našega ljudstva – lahko ogromno naredo fizikalne in športne organizacije. Ljudska tehnika in Rdeči križ, organizacija protiletalske zaščite in druge organizacije.«⁹ To pa je bil tudi čas, ko so tej dobrodelni organizaciji v letih po osvoboditvi pripoznali mobilizacijski naboj pri zdravstvenem in zdravstveno-prosvetnem delu, ali kot so leta 1950 zapisali v *Celjskem tedniku*: »Rdeči križ je v novi družbeni ureditvi v naši domovini moral postati mobilizator širokih ljudskih množic za zdravstveno in zdravstveno-prosvetno delo.«¹⁰

Aktivnosti RKS v prvih povojnih letih

Enciklopedična razlaga o obnovi na Slovenskem pravi, da gre za »odpravljanje posledic gmotne opustošenosti po drugi svetovni vojni na Slovenskem v letih 1945–1953«.¹¹ Primeri obnove v lokalnih skupnostih so bili: odstranjevanje ruševin, delovne akcije prebivalcev pri prenosu in podajanju gradbenega materiala, obnavljanje železniških prog ipd. (mladinske delovne brigade). Gmotna vojna škoda na ozemlju Slovenije med drugo svetovno vojno je bila ocenjena na 1,8 milijarde dolarjev, poškodovana ali uničena je bila skoraj četrtnina industrije, popolnoma uničenih 31.145 gospodarskih in kmečkih poslopij, delno poškodovanih 16.993 stanovanjskih in gospodarskih stavb itn. Porušenih je bilo 227 šol in večina mostov. Načrtna obnova železniškega in cestnega prometa se je začela leta 1946, a konec leta 1946 cilj obnove še ni bil dosežen, le proizvodnja v rudarstvu, tekstilni, lesni in živilski industriji je že dosegla predvojno raven.¹²

V zadnjem letu vojne in v prvih letih obnove je RKS v korelaciji z ljudsko oblastjo izvajal nujne dejavnosti v temeljnih segmentih družbe. Na področju zdravstva, sociale in infrastrukture je to pomenilo pomoč povratnikom iz taborišč in zaporov ter repatriiranjem in skrb za njihovo zdravstveno rehabilitacijo, preprečevanje nalezljivih bolezni, organiziranje posebne zaščite in pomoči prebivalstvu pri obnovi porušenih domov in komunalnih naprav (asanacija vodnjakov), pomoč do takrat še precej nerazviti in pomanjkljivi zdravstveni službi (prva pomoč in tečaji za nosečnice) ter organiziranje raznih »ljudskih« in mednarodnih akcij za zbiranje učil, hrane in oblek ter predvsem sanitetnega materiala. V zvezi z zadnjim in zdravjem prebivalstva so oktobra 1948 v celjskem glasilu OF zapisali: »Zelo važno in pomembno je delo RK v zdravstvu in v pomoči zdravstvenim ustanovam v sanitetnem materialu. Še važnejša kakor ta pomoč,

8 Poziv državljanom k včlanjevanju v RKS. - *Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije*, 9. 3. 1946, 2.

9 »Glavna naloga organizacij Zveze borcev,« *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 3. 6. 1950, 1.

10 »Ob Tednu Rdečega križa,« *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 30. 9. 1950, 2.

11 Jože Princič, »Obnova,« v: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 8 (Ljubljana: Mladinska knjiga 1994), 67, 68.

12 *Ibid.*, 67.

pa je delo RK v zdravstveni presveti. RK mora vzgojiti telesno in duševno zdrave in krepke ljudi, da bodo kos nalogam, ki jih stavi pred nas nov čas.«¹³

V poročilu glavnega odbora RKS za leto 1946 lahko preberemo, da RKS dela za obnovo in je z ljudsko oblastjo povezan kot aktiven sodelavec, posebej pri zdravstveni pomoči in socialnem skrbstvu:

»Organizacija je danes razpredena po vsej Sloveniji. Zajema 306.561 članov, od katerih je samo članov Podmladka 117.324. Nadaljnji številčni dvig članstva, zlasti Podmladka, in delo članstva v smislu lika člana RKS dajeta dobre izgleda, da bodo izvršene naloge, ki si jih je zadal RKS za čas obnove in izgradnje. Od odborov in od aktivnega sodelovanja članstva je v prvi vrsti odvisno, da se uresničijo načrti: otroška klinika, ambulante, potujoče klinike, počitniške kolonije itd. V vseh teh akcijah nas podpirajo tudi rojaki v inozemstvu, ki so ponosni, da so otroci tako junaške, napredne in zgledne domovine, kot je Federativna ljudska republika Jugoslavija. Zaradi tega je Rdeči križ Slovenije velik sodelavec ljudske oblasti.«¹⁴

Načela in cilji RKS so pri socialnem varstvu sovpadali s točko 22 Temeljnih načel LFJ (1946):

»Ljudska fronta se bo borila za popolno uresničenje pravice do dela, pravice do odmora, pravice do zdravljenja za vsakega telesnega in razumskega delavca, kakor tudi za preskrbo v starosti in v primeru nesposobnosti za delo. Borila se bo tudi za to, da se preskrbi, vzgaja in da napredujejo vse žrtve osvobodilne vojne in prejšnjih vojn. Fronta se bo bojevala, da se ustrezajoče oblike socialnega zavarovanja razširijo na delovno ljudstvo na vasi. Ljudska fronta se bo bojevala, da se bodo otvorile široke mreže sanatorijev in zdravilišč, invalidskih in dečjih domov in kolonij za najširše sloje mesta in vasi.«¹⁵

V letu 1946 je RKS zdravstvenim ustanovam v Sloveniji poslal

»1 rentgenski aparat, 3 reševalne avtomobile, 204 zaboje gaze, 30 zabojev vitaminov, 7 zabojev materiala za prvo pomoč, 16 zabojev kemikalij za laboratorije, 2 zaboja inštrumentov itd. Za delovne brigade je bilo izdanega za 168.000 dinarjev sanitetnega materiala, za počitniške kolonije pa za 160.533 dinarjev. Izključno Rdeči križ Slovenije zalaga vso podeželsko saniteto z inštrumentarijem in zdravili (kremenčeve luči, pneumotoraksi itd.). Vrednost izdanega sanitetnega materiala znaša blizu 9 milijonov dinarjev. Večina pomoči je prispela iz inozemstva.«¹⁶

Naročanje in uporaba reševalnih vozil nista bila v pristojnosti okrajev in odborov RKS, kot so napačno predvidevali številni, zato so v prvih letih po vojni marsikje na to posebej opozarjali v okrajnih ljudskih odborih (v nadaljevanju OLO), tudi v trboveljskem junija 1950: »Delovanje reševalne postaje je pod neposrednim nadzorstvom OLO, poverjenišтва za ljudsko zdravstvo in ne pod vodstvom Rdečega križa. Člani

13 »Teden Rdečega križa Slovenije,« *Celjski tehnik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 2. 10. 1948, 3.

14 »Glavni odbor RK Slovenije: Rdeči križ Slovenije dela za obnovo,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1947*, 180.

15 »Ustanovljena je Ljudska fronta Jugoslavije,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1946*, 40.

16 »Leto 1946 zaključuje Rdeči križ Slovenije z velikimi uspehi. Bil je leto dela za obnovo domovine.« – »Glavni odbor RK Slovenije: Rdeči križ Slovenije dela za obnovo,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1947*, 180.

Rdečega križa opravljajo pri reševalni postaji samo prostovoljno delo – samaritansko službo; ti sodelujejo pri prevozih bolnikov in ponesrečencev in jim nudijo potrebno prvo pomoč.«¹⁷

RKS je nujni sanitetni material in medicinsko opremo v štiridesetih letih razdeljeval po vsej Sloveniji, v petdesetih in šestdesetih letih pa so zaradi potreb po izboljšanju zdravstva in socialnega skrbstva na podeželju okrepili svoje dejavnosti. V petdesetih letih je v okviru zdravstvene vzgoje organiziral in izvajal različne zdravstvene tečaje, na katere so vabili v lokalnih časopisih. Organizirali so tečaje za nego matere in otroka ter za nego dojenčka¹⁸ in bolnika na domu (v letu 1953 so bili ti tečaji dvanajsturni). Za civilno prebivalstvo je bilo v prvih desetih letih obstoja RKS organiziranih 65.000 predavanj z 1.750.000 poslušalci, tisoč filmskih predstav z izobraževalno vsebino pa si je ogledalo 175.000 gledalcev. Tečaje RKS so izvajale medicinske sestre (leta 1963 so v Sloveniji za te učiteljice usposobili že 175 medicinskih sester).¹⁹

Ob primarnih aktivnostih RKS na področju socialnega skrbstva, ki jih je oblast uspešno implementirala v proces obnove domovine, je dobrodelna organizacija še vedno dejavno pomagala razseljenim osebam²⁰ oziroma repatriirancem ter organizirala in nadzorovala mednarodno pomoč, ki je prihajala od ameriških in kanadskih izseljencev,²¹ kasneje pa tudi od Unrre.²² Nova jugoslovanska vlada je Roya F. Hendricksona, namestnika generalnega direktorja za oskrbo na sedežu Unrre, povabila v Beograd, kjer sta z Nikolo Petrovičem, ministrom za trgovino in prehrano, 24. marca 1945 podpisala sporazum »Unrra – Jugoslavija«. ²³ Na tretjem zasedanju sveta Unrre v Londonu avgusta 1945 je bil iz jugoslovanske delegacije za prvega podpredsednika izvoljen Nikola Petrovič, minister za trgovino in transport.²⁴ Razseljenih oseb jugoslovanske narodnosti naj bi bilo do 30. septembra 1945 več kot 100.000; decembra tega leta je Unrra skrbela za skupno 41.000 posameznikov jugoslovanske narodnosti. Do junija 1947 je njihovo število padlo na 17.000.²⁵ Od leta 1950 je pomoč prihajala tudi

17 »Kdaj se sme naročiti reševalni avto?«, *«Zasavski udarnik: glasilo osvobodilne fronte Trbovlje»*, 23. 6. 1950, 4.

18 »Ogromno pomoč socialnemu skrbstvu je dajal Rdeči križ v prvih poveljnih letih in še danes z vsemi sredstvi in na vse načine sodeluje z ljudsko oblastjo v njenem prizadevanju, da materam in otrokom omogoča zdrav razvoj in zdravo življenje.« – »Priprave za Teden matere in otroka v Celju«, *«Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj»*, 17. 9. 1949, 2.

19 Darja Kerec, *Človek, naša prva skrb: Rdeči križ na Slovenskem od začetkov do danes* (Ljubljana: Rdeči križ Slovenije, 2019), 206.

20 To poimenovanje je prevod angleškega za te osebe (*displaced persons*) in se je ustalilo na osnovi mednarodne resolucije, sprejete na prvem zasedanju Unrre za pomoč članicam Društva narodov novembra 1943. Poenoten izraz »razseljene osebe«, ki ga med drugo svetovno vojno prvi uporabljajo v SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force), zajema najmanj petnajst skupin v več kategorijah (evakuiranci, begunci, ujetniki, interniranci, [prisilni] delavci in mobiliziranci, nasilno preseljeni ...). – Gl. Kornelija Ajlec, »Vloga Unrre pri oskrbi in repatriaciji jugoslovanskih razseljenih oseb v Italiji (1945–1947)«, *«Prispevki za novejšo zgodovino»* 60, št. 2 (2020): 1 (op. 1).

21 Primer časopisne objave o ameriški pomoči (julij/avgust 1945): »Ameriški Slovenci so poslali Slovenskemu Rdečemu križu 6720 plaščev, 1426 kosov perila, 8191 odev, preko 20 tisoč konzerv in več zabojev mila in vitaminov ter mnogo živil.« – »Ameriški Slovenci slovenskemu RK«, *«Ljudska pravica»*, 10. 8. 1945, 6.

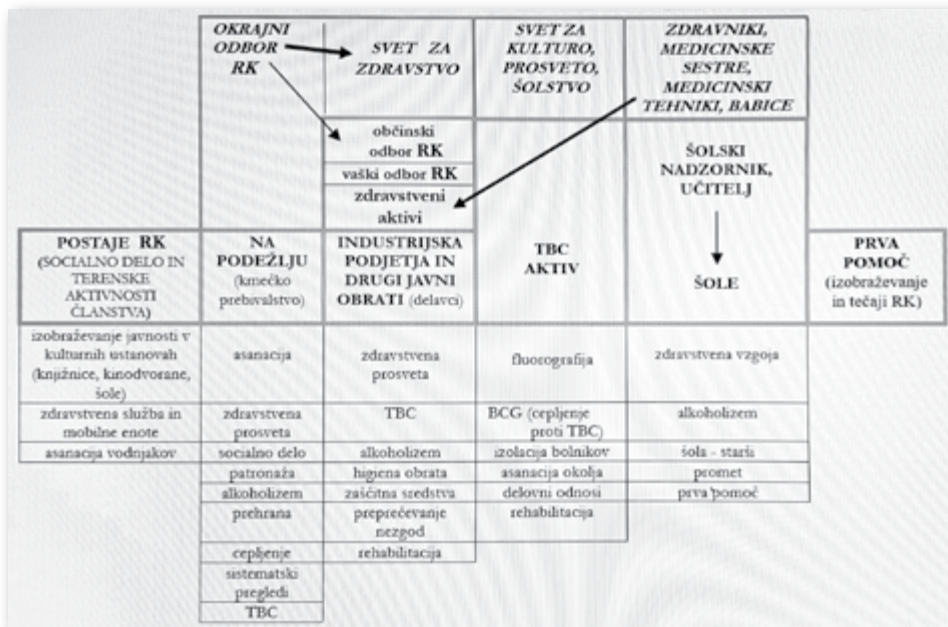
22 Organizacija Združenih narodov za pomoč in obnovo, ang. *United Nations Relief and Rehabilitation Administration*. – Gl. Kornelija Ajlec, »UNRRA v Jugoslaviji in Sloveniji«, *«Prispevki za novejšo zgodovino»*, št. 2 (2013): 79-99. O Unrri v zadnjem letu vojne gl. Ajlec, »Vloga Unrre pri oskrbi in repatriaciji«, 121, 122.

23 *Ibid.*, 82.

24 »Zasedanje sveta UNRRA-e v Londonu«, *«Ljudska pravica»*, 10. 8. 1945, 5.

25 Ajlec, »Vloga Unrre pri oskrbi in repatriaciji«, 122.

Slika 1: Operativno delovanje RKS na lokalni ravni v letih povojne obnove (razpredelnica je izdelana na osnovi slikovnega organigrama s konca štiridesetih/petdesetih let)

Hrani: Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana

od organizacije CARE (Cooperative for American Remittances to Europe) oziroma Zadruga za ameriške pošiljke v Evropo.

Pri RKS so v letu pred podpisom mirovne pogodbe z Italijo (10. februarja 1947) redne aktivnosti izvajali tudi na Primorskem. V prvem tednu marca 1946, ko se je odvijal »Teden Rdečega križa« na Tržaškem, so pri RKS zapisali, da je njegova naloga v okviru društvenih pravil, »da samostojno ali sodelujoč z oblastmi in drugimi človekoljubnimi in kulturnimi ustanovami daje ljudstvu prvo pomoč ob velikih elementarnih nezgodah, epidemijah in drugih ljudskih nezgodah; da pripravlja osebe in sredstva za izvrševanje teh nalog in da pripravlja za idejo in delovanje Rdečega križa številčno močan, zdrav in navdušen podmladek.« Poleg tega je naloga Rdečega križa »delovati, da se narodovo zdravje izboljšuje« in »podpira zlasti vojne sirote.«²⁶

Zasledovali so cilje, ki jih je glavni odbor RKS zastavil januarja 1946, ko je razpisal volitve v vse odbore. Pri tem so poudarili, da je za njihovo dosego v prvi vrsti potrebno, da ustanovijo krajevne enote povsod tam, kjer jih še ni, in o tem dosledno informirajo javnost: »Treba je tudi propagandno delovati in v zvezi s tem pridobivati nove člane. Vse načrte bomo izvršili, če bomo dosegli, da bo sleherni državljan pripadnik Rdečega križa.«²⁷ Ker je takrat pomoč prihajala iz tujine, so poudarjali samopomoč po izteku

²⁶ »Poslanstvo Rdečega križa in naša dolžnost,« *Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije*, 9. 3. 1946, 1.

²⁷ *Ibid.*

Slika 2: Povojna obnova: »Bolničarka RK izkoristi vsak prosti trenutek za teoretično izpopolnjevanje.« (pripis na hrbtni strani fotografije s konca štiridesetih let)

Hrani: Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana

mednarodnih donacij: »Doseči moramo, da bomo po ustavitvi inozemske pomoči sposobni vzdrževati se sami, izpopolnjevati vse pomanjkajoče in stremeti za tem, da nas bo našla vsaka nesreča pripravljena za pomoč našemu ljudstvu in če bo potrebno tudi drugim. Take akcije se raztegnejo na mnoga leta.«²⁸

Dejavnosti Rdečega križa so se zaradi štiriletne vojne razširile na nova področja: pomoč bolnim, starejšim, osamelim in invalidom, posebno varstvo otrok, zbiranje zdravnih zelišč in ustanavljanje mlečnih kuhinj po slovenskih šolah. Ob Unrrini prehranski pomoči, ki je v Jugoslavijo prihajala do junija 1947, je v tem času kot pomemben del prehrane RKS od mednarodnih društev Rdečega križa prejemal sladkor, ki ga je razdeljeval glavni odbor v Ljubljani. V začetku februarja 1946 so prebivalce obvestili,

28 Ibid.

da so od Irskega Rdečega križa prejeli 25.000 kilogramov sladkorja. Nekaj časa je trajalo, da so v RKS sestavili seznam upravičencev, saj so sladkor delili zgolj na osnovi predhodnih in preverjenih podatkov, ki so jih morale krajevne enote RKS posredovati okrajnim odborom, ti pa glavnemu. Na seznamih za prejem sladkorja so bili šolarji, rejniki partizanskih sirot in starejši.²⁹ V letu 1946 je RKS z aktivnostmi v obnovi prispeval z razdeljevanjem pomoči tistim posameznikom in skupinam prebivalcev, ki so bili pomoči najbolj potrebni, pomoč pa so posredovali tudi »tja, kjer se pričakuje največji uspeh prav z ozirom na prispevek k obnovi.«³⁰ Številke v letnem poročilu razkrivajo naslednje:

»Ves prispevek Rdečega križa Slovenije za obnovo znaša okroglo 180 vagonov blaga v vrednosti preko 100 milijonov dinarjev. To je najrazličnejše blago od oblek in hrane do reševalnih avtomobilov. Blago se je delilo po terenih, v pretežni meri pa po ustanovah. Pri vsakem razdeljevanju so upoštevani invalidi, močne pomoči so zlasti deležni dečji in mladinski domovi, domovi za onemogle, internati in šolske kuhinje. / ... / Več ko en milijon kosov je bilo razdeljenih najrazličnejših oblačil, na tisoče parov čevljev, 25.000 paketov in na vagono hrane. Med hrano je omeniti tudi 89.900 kg sladkorja. Predalec bi seglo prikazovanje in vrednotenje posameznih vrst blaga, ki jih Rdeči križ deli brezplačno.«³¹

Ni bilo naključje, da so bili v Gradcu ob ustanavljanju RKS 18. junija 1944 med prisotnimi tudi angloameriški in sovjetski zavezniški vojaki,³² niti da je bila v Italiji na isti dan imenovana prva antifašistična vlada. Kljub mednarodno priznani vlogi te dobrodelne organizacije, v okviru katere nacionalna društva tudi danes delujejo nadnacionalno in nediskriminatorno, je bilo treba zaradi napetih razmer ob zahodni meji v prvem letu po koncu vojne na novo zapisati in potrditi pristojnosti. Te so se v danih razmerah na papirju brale kot pravno neobvezujoče, v praksi pa se je izvajanje ukrepov in nalog tako jugoslovanskega kot italijanskega Rdečega križa križalo ali pa je bilo neizvedljivo. Prav tako je bilo nemogoče zagotoviti, da bi zaradi medijskega poročanja, propagande in manifestacij pred in med pariško mirovno konferenco (julij–oktober 1946) nacionalni društvi obeh držav delovali povsem v skladu z društvenimi pravili, predvsem pa apolitično.

Kot simbol razdeljenega ozemlja ob zahodni meji se ravno v tem obdobju izkazuje bolnišnica Valdoltra, katere večinski lastnik je bil italijanski Rdeči križ. Takoj po vojni je poškodovane bolnišnične objekte uporabljala jugoslovanska vojaška sanitetna služba za rekonvalescente in vojne invalide, tudi partizanske ranjence ter internirance iz južne Italije. Jugoslovanska vlada je Valdoltro vključila v svojo zdravstveno mrežo, a obnova bolnišnice se je zaustavila prav z ustanovitvijo STO, zato je bila 7. februarja

29 Le šolarji, ki so bili revni in bolehnii, ter partizanske sirote so prejeli po ¼ kg sladkorja, revni in bolni, starejši od 60 let, ki doma niso imeli mleka, so prejeli ½ kg sladkorja, enako količino so prejeli starejši v domovih za onemogle. Več o razdeljevanju sladkorja v letu 1946 gl. Darja Kerec, *Človek, naša prva skrb: Rdeči križ na Slovenskem od začetkov do danes* (Ljubljana: Rdeči križ Slovenije, 2019), 199.

30 »Glavni odbor RK Slovenije: Rdeči križ Slovenije dela za obnovo,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1947*, 180.

31 Ibid.

32 Na ustanovnem občnem zboru Rdečega križa Slovenije, ki se je vršil na osvobojenem ozemlju Slovenije, se je zbralo okrog 150 ljudi, zastopnikov civilne in vojaške oblasti, zdravniki, odposlanci iz vseh okrožij osvobojenega ozemlja in nekaj tudi z neosvobojenega, zastopniki organizacije OF itd. Prisotni so bili tudi zastopniki tujih vojaških misij: angloameriške in sovjetske. – Kerec, *Človek, naša prva skrb*, 184.

1947, tri dni pred podpisom mirovne pogodbe, skupaj z opremo in bolniki preseljena v Rovinj. Zaradi uporabe prostorov v nemedicinske namene je italijanski Rdeči križ po mednarodni diplomatski poti zahteval Valdoltra, dotlej še uradno svojo lastnino, nazaj. Slovenska vlada je julija 1950 sprejela sklep, da bolnišnico ponovno usposobi za zdravljenje bolnikov. Po podpisu londonskega sporazuma 1954 je bila cona B STO, in s tem Valdoltra, priključena Jugoslaviji.³³

21. maja 1946 je v veljavo stopil ukaz majorja Jamesa E. Longa, komisarja Goriškega okrožja Zavezniške vojaške uprave (v nadaljevanju ZVU) v coni A, o imenovanju predsednika, podpredsednika in štirih članov sveta odbora italijanskega Rdečega križa na Goriškem.³⁴ RKS je na Tržaškem, v Slovenskem primorju in severnem delu Istre še naprej izvajal primarne aktivnosti za tamkajšnje (jugoslovansko) prebivalstvo, posebej za otroške počitniške kolonije:

»RKS je organiziral širokopotezno akcijo za počitniške kolonije 5000 otrok iz cone A v coni B. Z akcijo, pri kateri so sodelovali Rdeči križi vseh federalnih republik, se je zbralo 11 vagonov živil in 1.170.437.50 dinarjev. Za te kolonije je prispeval RKS sam sanitetni material, 500 rjuh in 418 odev. Članstvo RKS je zbralo 229.335 din za patronat. Ta znesek je bil oddan Zavetišču sv. Jožefa v Ljubljani, kjer so v oskrbi onemogli iz vse Slovenije. Vse to delo je bilo možno izvršiti zaradi aktivnega sodelovanja širokih ljudskih množic v Sloveniji in pri nekaterih akcijah zaradi bratstva in enotnosti vseh narodov Jugoslavije.«³⁵

Po podpisu mirovne pogodbe z Italijo in po tem, ko sta bili formalizirani obe coni v okviru STO, je bilo registriranje in delovanje dobrodelnih društev v coni A priznано in dovoljeno le še z novim zakonom angleško-ameriške ZVU. Ridgely Gaither, brigadni general ameriške vojske in višji častnik za civilne zadeve v Trstu, je 18. novembra 1947 izdal ukaz o registriranju dobrodelnih in podpornih organizacij: »Ker je potrebno nadzorovati ustroj in delovanje dobrodelnih organizacij na Svobodnem tržaškem ozemlju, in ker sodim, da je primerno z zakonom predpisati registriranje in poslovanje vseh dobrodelnih in podpornih organizacij v tisti coni Svobodnega tržaškega ozemlja, ki jo imajo zasedeno brit[an]sko-ameriške sile [...]«³⁶ V 1. členu je bilo opredeljeno registriranje,³⁷ v 2. časovni roki za organizacije (tudi za Rdeči križ)³⁸ in v 3. kazni za

33 Ibid., 209.

34 »Okrožni ukaz št. 85: IMENOVANJE ODBORA ITALIJANSKEGA RDEČEGA KRIŽA ZA GORIŠKO OKROŽJE. Ker se smatra potrebno imenovati odbor Italijanskega rdečega križa za Goriško okrožje, Jaz, JAMES E. LONG, Komisar Goriškega Okrožja, s tem UKAZUJEM: 1. Sledeče osebe so imenovane za odbor italijanskega rdečega križa za Goriško okrožje: Predsednik: Dr. CARRARA Nicolangelo ...,« *Uradni list Zavezniške vojaške uprave. Leto 1946, letnik 1, št. 21. Okrožni ukaz št. 85, 37.*

35 »Glavni odbor RK Slovenije: Rdeči križ Slovenije dela za obnovo,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1947*, 180.

36 *Uradni list Zavezniške vojaške uprave: Zavezniška vojaška uprava, Britansko-ameriška cona, Svobodno tržaško ozemlje. Leto 1947, letnik 1, št. 7, 93.*

37 »Dobrodelne ali podporne organizacije, ki sedaj obstojajo ali ki bi se v bodoče ustanovile na Svobodnem tržaškem ozemlju, ne smejo vršiti dobrodelnega ali podpornega delovanja v kateri koli obliki, dokler se te organizacije ne registrirajo pri oddelku za dobrodelnost pri Zavezniški vojaški upravi, kar je predhodni pogoj za tako delovanje,« – Ibid.

38 »Vse organizacije, vštevsji Rdeči križ, ki sedaj tu delujejo, smejo nadaljevati svoje delovanje do vštevsji 15. decembra 1947; po tem roku morajo prenehati ali zaključiti svoje poslovanje, razen če so bile pravilno registrirane in od oddelka za dobrodelnost pooblaščen, da obstojajo naprej.« V drugem odstavku je bil opredeljen status organizacij izven STO: »Odločbe tega ukaza so obvezne tudi za vse in kakršne koli dobrodelne in podporne organizacije, ki delujejo izven Svobodnega tržaškega ozemlja in ki bi želele razširiti svoje delovanje tu sem, čeprav le ob eni sami priliki.« – Ibid., 94.

kršiteljice,³⁹ če ne bi delovale izključno apolitično, kar je bilo posebej zapisano tudi v tretjem odstavku 2. člena (»Dobrodelne ali podporne organizacije nikoli ne smejo opravljati političnih, upravnih in drugih nalog in morajo omejiti svoje delovanje samo na naloge, ki so sorodne in v zvezi z dobrodelnostjo in podpiranjem.«).⁴⁰ Po izteku leta 1947 je bilo v coni A formalno prisotno delovanje italijanskega Rdečega križa. 12. aprila 1952 je v veljavo stopil odlok z enajstimi členi o Rdečem križu jugoslovanske cone oziroma cone B STO. V 1. členu je bilo opredeljeno, da je RKJ na ozemlju STO splošno koristna človekoljubna ustanova pod zaščito oblasti Istrskega okrožja, v 2. pa, da je RKJ v jugoslovanski coni STO pooblaščen, da sam ali s sodelovanjem javnih organov in ljudskih organizacij v Istrskem okrožju daje prvo pomoč ljudstvu ob elementarnih nesrečah, deluje za varovanje in izboljšanje ljudskega zdravja in sodeluje zlasti v borbi proti epidemičnim in endemičnim boleznim, pomaga žrtvam vojne in elementarnih nesreč ter posreduje pri dobivanju in delitvi pomoči.⁴¹ Osrednji dobrodelni organizaciji sta tako v nadaljevanju izvajali ukrepe in akcije v skladu s cilji in pravili Mednarodnega Rdečega križa. Tako kot drugod po razrušeni Evropi je v obeh državah potekala obnova, ki pa bi bila brez mednarodne dobrodelne pomoči v prvih dveh letih počasnejša in manj učinkovita.

Aktivnosti RKS kot podpora infrastrukturni in gospodarski obnovi

»RKS je posvetil svoje dosedanje delo obnovi in pripravi načrtov za bodočnost. Vsa pomoč, ki jo razdeljuje Rdeči križ, je gospodarska obnova naše domovine. Za posameznika, ki prejme pomoč, pa ne pomeni samo gospodarsko podporo, temveč, ga razbremeni skrbi za razne nabave in se zaradi tega lahko močneje posveti drugemu delu. Prav pojmuje pomoč RK tudi tisti, ki je sicer sam ne prejme, pa se zaveda, da se približujemo dokončni obnovi prav s tem, da so najpotrebnejši preskrbljeni za prvi čas, dokler ne bo naša produkcija zadoščala za kritje vseh potreb.«⁴²

To je citat iz članka z naslovom »TEKMUJMO!«, objavljenega v glasilu RKS v začetku marca 1946. V prvih dveh povedih je poudarjeno, da je RKS v letu po osvoboditvi organiziral in izvajal aktivnosti s ciljem čim hitrejše obnove in pripravljaj nadaljnje ukrepe, ki bodo v pomoč pri gospodarski obnovi Slovenije. Pomoč je bila usmerjena k posameznikom in ranljivim skupinam v lokalni skupnosti – v urbanih naseljih in na podeželju. Delovala je hitro in učinkovito, tako v časovno krajšem (meseči) kot v daljšem (leto in več) obdobju. V nasprotju z letnim načrtovanjem ukrepov v RKS je bilo načrtovanje ukrepov za obnovo domovine na državni ravni pri oblasteh časovno daljše. Že snovanje prvega jugoslovanskega večletnega ali perspektivnega gospodarskega

39 Kršiteljice se je kaznovalo s preklicem registracije in na podlagi sodbe Zavezniškega vojaškega sodišča. – Ibid., 94.

40 Ibid.

41 »Odlok o Rdečem križu Jugoslovanske cone Svobodnega tržaškega ozemlja,« *Uradni list Istrskega okrožnega ljudskega odbora*, letnik 6, 25. 4. 1952, št. 6, 85, 86.

42 »Tekmujmo!«, *Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije*, 9. 3. 1946, 1.

načrta (prva petletka, 1947–1952) je trajalo skoraj leto in pol, saj se je začelo v prvih mesecih leta 1946 z zbiranjem statističnih podatkov za posamezne panoge ter končalo aprila 1947 s sprejemom zakona v zvezni skupščini. Petletni plan za razvoj narodnega gospodarstva FLRJ, kot se je uradno imenoval, je bil vsedržavni plan.⁴³

Ni treba torej posebej poudarjati, da sta ustroj in delovanje RKS, ki je bil ustanovljen v vojnem času, sledila LFJ in njenim organizacijskim načelom.⁴⁴ V dneh od 5. do 7. avgusta 1945, ko je bil v prestolnici nove Jugoslavije prvi ljudskofrontni kongres, na katerem so ta načela sprejeli, so med 32 temeljnimi v 19. točki zapisali:

»Obnova in izgraditev dežele. Ljudska fronta bo mobilizirala ljudske sile, da bi se naša zemlja čimprej obnovila, da bi se naše gospodarstvo gradilo na načrtnem temelju. V tem pogledu je potrebno tole: 1. elektrifikacija in industrializacija, 2. krepitev državnega sektorja gospodarstva, 3. razvoj širokega in množičnega gibanja združništva med kmeti, obrtniki in srednjimi sloji. Ljudska fronta priznava zasebno lastnino in zasebno iniciativo v okviru splošnega gospodarskega načrta.«⁴⁵

Brez organiziranega prostovoljstva in aktivnosti RKS bi vzpostavitev sistema javnih del zastala, oblast se je tako pri »izgradnji domovine« zanašala na široke ljudske množice. Tudi glavni odbor RKS je v samoevalvaciji za leto 1946 poudaril, da so bili organizacijski ukrepi in naloge uspešni v smislu lajšanja pogojev za hitrejšo izvajanje obnove:

»Leto 1946 zaključuje Rdeči križ Slovenije z velikimi uspehi. Bilo je leto dela za obnovo domovine. Rdeči križ Slovenije je kot ljudska organizacija vključen v proces obnove prav tako kot vse druge naše organizacije, ki pomagajo ljudski oblasti pri izvajanju njenih načrtov. Delo ne zaznamuje direktnih učinkov obnove, na primer produkcije, toda njegove akcije so važen činitelj, ker lajšajo pogoje za hitro izvrševanje obnove.«⁴⁶

Nova stvarnost in novi časi so narekovali nove velike projekte. Infrastrukturno planiranje, kot se leksikološko členi na tri ključna področja, je obsegalo: 1. gospodarstvo (projekt, energetika, telekomunikacije in komunalna), 2. družbeno sfero (šolstvo, zdravstvo, kultura, socialna, zavarovanje in javna uprava) in 3. znanstveno sfero (laboratoriji in tehnične baze).⁴⁷ Planiranje je sovpadalo s politiko gospodarskega načrtovanja oziroma gospodarske obnove v obdobju obeh petletk (1947–1960) ter z 19. točko Temeljnih načel LFJ: »Obnova in izgraditev dežele. Ljudska fronta bo mobilizirala ljudske sile, da bi se naša zemlja čimprej obnovila, da bi se naše gospodarstvo gradilo na načrtnem temelju. V tem pogledu je potrebno tole: 1. elektrifikacija in industrializacija.«⁴⁸ Z elektrifikacijo so se po drugi svetovni vojni povečale delovna učinkovitost, storilnost in bivanjske razmere, a ne takoj in ne za vse prebivalstvo ožje domovine.

43 Jože Prinčič, *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji* (Ljubljana: Modrijan, 1997), 32.

44 »Osnovna organizacijska načela Ljudske fronte Jugoslavije,« *Ljudska pravica*, 10. 8. 1945, 1, 2.

45 »Ustanovljena je Ljudska fronta Jugoslavije. Temeljna načela Ljudske fronte Jugoslavije,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1946*, 40.

46 »Glavni odbor RK Slovenije: Rdeči križ Slovenije dela za obnovo,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1947*, 180.

47 »Infrastruktura,« v: *Slovenski veliki leksikon (h-o)* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004), 103.

48 »Ustanovljena je Ljudska fronta Jugoslavije. Temeljna načela Ljudske fronte Jugoslavije,« *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1946*, 40, 41.

Slika 3: V vseslovenskem »Tednu Rdečega križa« so s prireditvami, zbiranjem denarnih in materialnih sredstev na manifestativen način, kot je okrasitev izložb (na fotografiji izložba trgovine z manufakuro v Ljubljani z napisom LETO 1946 LETO OBNOVE), lajšali pogoje za hitrejšo obnovo. Glavni odbor RKS je izdal navodilo, da se »mesto in dežela okrasita v znamenju Rdečega križa in tako privabljata nove članek«. Danes Teden Rdečega križa Slovenije poteka vsako leto od 8. do 15. maja.

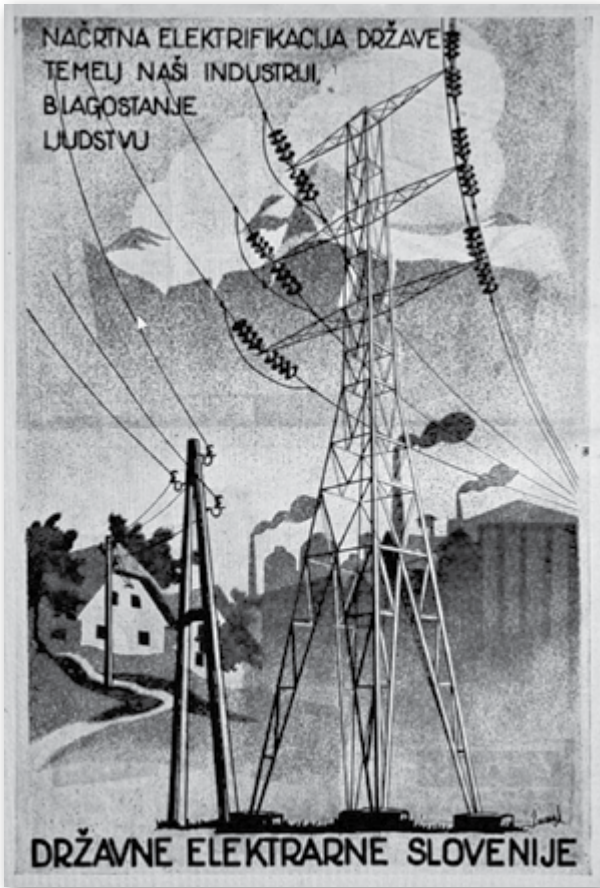

Hrani: Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana

Elektroenergetski položaj v ožji in širši domovini je bil slab, uvedeno je bilo splošno varčevanje z elektriko na vseh področjih in z boljšim izkoriščanjem central in daljnovodov. Na drugi strani pa je kritje naraščajočega primanjkljaja narekovalo hitrejšo graditev elektrarn, tudi manjših hidroelektrarn za pokrivanje lokalnih potreb. Med izdanimi ukrepi za izboljšanje kritičnega položaja slovenskega elektrogospodarstva so svoj namen dosegli le ukrepi za zmanjšanje porabe elektrike v gospodinjstvih in ogrevanje peči v industriji.⁴⁹

49 Jože Prinčič, »Pospešena elektrifikacija – temelj energetske strategije Slovenije v času obnove in centralnoplanske ureditve (1945–1950),« *Prispevki za novejšo zgodovino* 53, št. 2 (2013): 100-11.

Slika 4: Oglas v Koledarju OF Slovenije leta 1948 o načrtni elektrifikaciji kot temelju industrije in blagostanju ljudstva

Vir: *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1948*, 222

Veliki projekti so sicer vključevali izgradnjo hidroelektrarn na Dravi, Savi in Soči,⁵⁰ termoelektrarn v Zasavju in Šoštanjju ter jedrske elektrarne v Krškem, a začetek gradnje novih elektroenergetskih objektov se je zavlekel, saj za to ni bilo niti sredstev niti podpore zveznih organov v Beogradu. Zvezni svet za energetiko je zavrnil predlog za začetek graditve TE Šoštanj, prav tako ni hotel dati podpore za študijske projekte, s katerimi bi projektanti Hidroelektroprojekta v Ljubljani proučili možnosti za graditev akumulacijskih hidroelektrarn v Sloveniji.⁵¹

Zaradi pomanjkanja delovnih strojev in neizgrajenega električnega omrežja so se tudi ceste in železnice v Sloveniji in drugod po Jugoslaviji gradile ob velikem fizičnem

⁵⁰ Leta 1947 je bilo tehnične pomoči deležnih 40 slovenskih podjetij in Državne elektrarne Slovenije. – Jože Prinčič, *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*, 41.

⁵¹ Prinčič, »Pospešena elektrifikacija,« 111.

Slika 5: Oglas v Koledarju Osvobodilne fronte Slovenije leta 1948 za Projektivni zavod LRS, ki je izdeloval načrte za visoke gradnje, hidrocentrale in regulacije naselij.

Vir: Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1948, 227

naporu mladih deklet in fantov v delovnih oziroma mladinskih brigadah, del katerih so bile tudi brigade RKS. V njih se je podpirala ideja o bratstvu, enotnosti in tovarištvu, kar sta navsezadnje podpirali tudi oblast in Komunistična partija. Od leta 1947 so se obnovitvena dela izvajala le na objektih, ki so bili zajeti v petletni plan (prva petletka). Dela so bila opravljena s poceni delovno silo (danes bi bil za takšno kategorijo del ustrežnejši izraz »javna dela«); šlo je za prebivalstvo, ki se je delovnih akcij udeleževalo prostovoljno ali prisilno (vojni ujetniki in politični zaporniki). Take akcije poznamo kot delovne brigade, mladinske delovne brigade⁵² ali kasnejše mladinske delovne akcije (MDA) in udarništvo.⁵³ Oblast in njena občila so jasno poudarjali vlogo RKS pri tem: njegovi ukrepi in delovanje na področju zdravstvene preventive so dolgoročno pripomogli k izboljšanju zdravja prebivalstva, ki le kot fizično zdravo lahko sodeluje pri obnovi domovine. Ali kot so oktobra 1949 zapisali v *Celjskem tedniku*: »Zato je prvi pogoj našega napredka – zdrav rod, zdrav človek – delavec.«⁵⁴ V letih 1974–1987 je na delo odšlo 99 brigad RKS. Brigadirji so v tem obdobju delali v

52 Prinčič, »Obnova,« 68.

53 V obliki tekmovanja za preseganje norme učinkovito, a fizično naporno delo posameznika ali kolektiva v proizvodnji dobrin med podjetji (npr. v tovarni ali rudniku) ali v delovni brigadi; v FLRJ po vojni vpeljano po sovjetskem vzoru; uspešen udarnik je pridobil častni naziv za dosežke pri obnovi domovine.

54 »V tednu Rdečega križa nas čakajo važne naloge,« *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Soštanj*, 28. 10. 1949, 2.

Slika 6: 22. aprila 1947 so med sedmimi dostavljenimi džipi v Trst tri (A/2962, A 2963 in A 2965) namenili za FLRJ. Pripeljala jih je tovorna ladja SS Hobart Victory iz New Yorka. Vsi trije avtomobili so bili 29. aprila iz Ljubljane odpremljeni v Bosno in Hercegovino – v Zenico, kjer so pri gradnji proge Šamac–Sarajevo sodelovale tudi mladinske delovne brigade RKS in RKJ.

Hrani: Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana

zapostavljenih krajih Slovenije, pomagali so starejšim in na osamelih kmetijah, organizirali so otroške vrtce in opravili najnujnejša dela.⁵⁵ RKS je tečaje za zdravstvene aktiviste, ki so delovali na terenu kot organizatorji zdravstveno-prosvetnega dela, začel leta 1947. V sodelovanju z inšpekcijo dela pri ministrstvu za delo je usposobil tovarniške higienike, za katere je veljalo, da »ni večjega industrijskega podjetja, kjer bi ne delal strokovnjak – tovarniški higienik, ki skrbi, da so delovni pogoji zdravi in higienski.«⁵⁶

V drugi polovici štiridesetih let je FLRJ finančno in materialno pomoč za obnovo prejela od več mednarodnih organizacij z Zahoda.⁵⁷ Le dobra dva meseca po podpisu pariške mirovne pogodbe, 22. aprila 1947, so iz Združenih držav Amerike v Trst

⁵⁵ Ivica Žnidaršič, *Rdeči križ za humanizem, razvoj in mir* (Ljubljana; Rdeči križ Slovenije, 1988), 199.

⁵⁶ »V tednu Rdečega križa nas čakajo važne naloge,« *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 28. 10. 1949, 2.

⁵⁷ Unrrino pomoč je bilo (načeloma) treba plačati, prejemki so se stekali v centralni obnovitveni sklad v Beogradu. Takoj po vojni je ta pomoč prihajala predvsem v obliki osnovnih materialnih dobrin (živila, zdravila in medicinska oprema, obleka in obutev) ter prometnih sredstev, surovin, strojne opreme in orodja. Tehnična pomoč je bila manjša od slovenskih pričakovanj, a je pripomogla k hitrejši obnovi in napredku slovenske industrije. – Prinčič, *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*, 41.

Slika 7: Med osnovnimi pogoji za zdravo življenje je tudi čisto okolje. V skrbi zanj in za higienizacijo okolice, zdravstveno-vzgojno delo med ljudmi ter preprečevanje onesnaževanja okolja je RKS javnost nagovarjal z oglasi, kot je ta iz leta 1973.

Vir: Podporni član Rdečega križa Slovenije, 25. 5. 1973, 15

dostavili opremo za obnovitvena dela, tudi terenska vozila za nova gradbena dela v prometni infrastrukturi.

Po izteku prve petletke (1952) so slovenske elektrarne, metalurška podjetja in kovinska industrija dobili ugodna posojila od mednarodnih bančnih ustanov. Gospodarska pomoč, ki jo je Slovenija v prvi polovici petdesetih let dobila od Zahoda, je bila po obsegu sicer manjša od Unrrinih pošiljk, toda bila je bolj kakovostna in je pripomogla k modernizaciji dela slovenske industrije.⁵⁸ Načrt za drugo petletko (1957–1961) je temeljil na novih gospodarskopoličnih načelih, zato so bili njegovi

⁵⁸ Ibid., 42.

Slika 8: Članici RKS v okviru vaškega tečaja demonstrirata jemanje vzorca za analizo pitnosti vode (petdeseta/šestdeseta leta)

Hrani: Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana

cilji rast proizvodnje, osebne porabe in družbenega standarda, zmanjšanje zunanje-trgovinskega primanjkljaja ter hitrejši razvoj nerazvitih območij v državi. V njem so predvideli bolj umirjeno investicijsko porabo, pri razdelitvi posojil pa dajali prednost kmetijstvu, prometu, gradbeništvu, trgovini in stanovanjsko-komunalni graditvi.⁵⁹ Prav promet, gradbeništvo in stanovanjsko-komunalni projekti so bili v štiridesetih, petdesetih in šestdesetih letih ključni za nemoteno življenje v lokalnih skupnostih, kjer so pogoje za kakovost bivanja zagotavljali s pomočjo gradbenih projektov, v katerih je bilo soudeleženo tudi civilno prebivalstvo (prostovoljci v delovnih brigadah v okviru RKS) in člani RKS z zagotavljanjem osnovnih pogojev za življenje (asanacija vodnjakov).

.....
59 Ibid., 48.

V prvih petih letih obnove, ko se je na novo vzpostavljala težka industrija ali pa se je delo v že obstoječih intenziviralo, so lokalne skupnosti tvorno sodelovale v čistilnih akcijah, ki jih je po vaseh in v mestih usmerjal RKS, posebej v črnih revirjih. Novembra 1949 so v Trbovljah izvajali zdravstveno in higiensko akcijo, v napovedniku pa so poudarili: »Posebej pa se bo organizacija pripravila na teden Rdečega križa, ki se bo vršil od 5. do 13. novembra 1949. Poudarek tega tedna ne bo usmerjen le na propagando, temveč na široko zdravstveno prosvetno delo. Vse do tega tedna bodo stremeli krajevni odbori RK, da bi poživelili higijenski dvig vasi, pri tem delu pa bodo zaposleni vsi zdravstveni aktivisti.«⁶⁰ Ne nujno zaradi vplivov, ki jih je na okolje in širšo okolico imela cinkarna, so tudi v Celju v prvem tednu novembra 1950 izvedli »Teden čistoče« z namenom izboljšati higieno mesta. V napovedi akcije v *Celjskem tedniku* so poudarili, »da je pretekla svetovna vojna zapustila občutno škodo v porušeni ulicah, razdrti ulicah, zametenih dvoriščih itd. Vse to pa še ne opravičuje nesnage, ki jo lahko vsak Celjan in tudi tujec opazi.«⁶¹ RKS je s krajevnimi enotami v sodelovanju z več terenskimi organizacijami sestavil delovne ekipe (za pomoč socialno šibkim družinam, za načrt za izboljšanje higienskih razmer v družinah, hišah oziroma mestnih četrtih in za neposredno odpravljanje higienskih pomanjkljivosti z lastnimi materialnimi sredstvi.⁶²

Ukrepi in naloge RKS ob naravnih nesrečah

Za elementarno ali naravno nesrečo velja tista, pri kateri je eksistenca posameznika in skupnosti odvisna od delovanja naravnih sil, kot so poplava oziroma povodenj, potres, suša, žled ipd. Zato je treba načrtovati odpravljanje motenj v delovanju skupnosti. Takšne nesreče so lahko globalne, regionalne in lokalne. Za večjo nesrečo se uporablja sopomenka katastrofa, tudi kataklizma, ko je moč narave posebej rušilna in pusti trajne posledice na zemeljskem površju. Ekološka nesreča pa nastane kot posledica napake v delovanju tehnoloških sistemov ali človeškega vira.⁶³ Po strokah, ki obravnavajo vzroke, se naravne nesreče delijo na geološke, geološko-geomorfološke, hidrološke, meteorološke, biološke in tehnološke.⁶⁴

Pri načrtovanju posledic ujm in katastrof, ki bi lahko doletele Slovenijo, so pravno podlago za takšno delovanje RKS po drugi svetovni vojni predstavljale (in še predstavljajo) Ženevske konvencije iz leta 1949⁶⁵ ter dopolnilna protokola iz leta 1977.⁶⁶

60 »Poživljamo delo RK v trboveljskem okraju,« *Zasavski udarnik: glasilo osvobodilne fronte Trbovlje*, 30. 9. 1949, 7.

61 »Teden čistoče od 30. X. do 5. XI. 1950,« *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 28. 10. 1950, 2.

62 Ibid.

63 »Nesreča (Naravne nesreče),« v: *Slovenski veliki leksikon (h-o)* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004), 719.

64 »Naravna nesreča,« v: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 7 (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993), 288.

65 Od 21. 4. do 12. 8. 1949 so delegati 61 držav na diplomatski konferenci v Ženevi predelali vse do tedaj veljavne konvencije, jih uskladili in sprejeli četrto konvencijo o zaščiti civilnega prebivalstva (IV. ženevska konvencija o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne). V njenih pravilih je opredeljena zaščita ranjenih, bolnih ali pridržanih vojakov in civilnih oseb med vojno. Nobena delegacija ni glasovala proti sprejemu. Po razpadu Jugoslavije jo je Slovenija ratificirala 26. 3. 1992. – Kerec, *Človek, naša prva skrb*, 242.

66 Poleg dopolnilnih protokolov mednarodnih aktov (zadnji dopolnilni protokol je bil sprejet leta 2005) vlogo RKS opredeljujeta tudi domača zakonodaja s področja zdravstva, obrambe, zaščite in reševanja ter Zakon o RKS iz leta

Danes veljavni Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami v 76. členu opredeljuje enote in službe Civilne zaščite, med njimi tudi enote za prvo pomoč.⁶⁷ Leta 1971 je RKS organiziral poseben sklad za elementarne nesreče za takojšen odziv na potrebe po pomoči. Usposobljenih je bilo 242 ekip prve pomoči in 39 ekip za socialno delo. V Ljubljani je bil za delovanje vzpostavljen odred RKS za laično in medicinsko pomoč poškodovancem. Kmalu so se mu pridružili še štirje odredi na različnih slovenskih območjih.⁶⁸ Načrtovani organizacijski ukrepi RKS v primeru naravnih nesreč so se izkazali za več kot dobrodošle, saj je tudi v sedemdesetih letih Slovenijo doletelo več poplav. Prva večja preizkušnja za republiško oblast, prebivalstvo in RKS je bila avgusta 1972, ko je poplavljal v pomurski regiji. Republiški svet Zveze sindikatov in Gospodarska zbornica sta na pobudo mnogih delavcev in delovnih kolektivov predlagala, da vsak zaposleni prispeva dva odstotka enomesečnega zaslužka. RKS je soorganiziral zbiralno akcijo, Ljubljanska banka pa je odobrila posebne kredite.⁶⁹ V minulih desetletjih so bile velike poplave v začetku junija 1954, ko je umrlo 22 ljudi. Poplavljali so značilno hudourniška Hudinja, ki je največ škode povzročila v Vojniku, in pritoki Savinje na širšem območju Celja.⁷⁰ Čez deset let so se poplave na Štajerskem ponovile, ko sta konec oktobra 1964 poplavljali Savinja in Sava. Največ škode je bilo na območju Celja in Brežic, pa tudi na Dolenjskem, kjer je poplavljala Krka.⁷¹ Da bi se prepričali o stanju na poplavljenem območju in pomagali evakuirancem, so predstavniki RKS odšli na teren. V Brežicah se jim je pridružil predstavnik Lige društev Rdečega križa iz Ženeve Erich Fischer,⁷² ki so ga posebej zanimali evakuiranci.⁷³

Usposabljanje odredov RKS za delovanje v elementarnih in drugih nesrečah je obvezno in nujno, tako je bilo tudi v SFRJ, ko so državo prizadeli potresi v Skopju (julij 1963), na Kozjanskem (junij 1974) in v Črni gori (april 1979). V Sloveniji in zamejstvu so bili v 20. stoletju, poleg kozjanskega, najhujši potresi leta 1956 na območju Ilirske Bistrice, Kosez in Trnovega, 1963 v Litiji z okolico, 1976 v Furlaniji in Zgornjem

1993. Varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami v Sloveniji je bilo izločeno iz obrambnega sistema z namenom, da se organizira kot celostna interdisciplinarna dejavnost in da se vse reševalne službe ter druge namensko organizirane službe za zaščito, reševanje in pomoč povežejo v organizacijsko in funkcionalno enoten sistem. – Ibid., 225.

67 Ibid., 205.

68 Ibid., 224.

69 »Kolikšen pomen zasluži ta pobuda naših delovnih ljudi, je potrdila še zavzetost razprave. Prevladovalo pa je prepričanje, da bo pomoč učinkovita, če bo hitra. Seje so se udeležili tudi predstavniki slovenske skupščine, izvršnega sveta, CK ZKS, republiške konference SZDL, Zveze mladine, Rdečega križa ter predstavniki občin in družbenopolitičnih organizacij Pomurja in drugi. S stanjem po poplavah in o škodi v občinah Murska Sobota, Lendava, Ljutomer, Gornja Radgona in s predlogi, kako ljudem bremena omiliti [...] Izvršni svet je odobril večja sredstva za prvo socialno pomoč posameznikom, Ljubljanska banka je že odobrila posebne kredite, Socialistična zveza in Rdeči križ pa sta organizirala med občani zbiralno akcijo za takojšnjo pomoč prizadetim.« – »Vsak naj prispeva 2% svojega enomesečnega zaslužka,« *Cinkarnar: glasilo delovnega kolektiva Cinkarne Celje*, 19. 9. 1972, 3.

70 Blaž Komac, Karel Natek in Matija Zorn, *Geografski vidiki poplav v Sloveniji* (Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika, 2013), 100.

71 Ibid., 121.

72 »Med našimi poplavljenici,« *Vestnik. Glasilo Rdečega križa Slovenije*, 1964, 163, 164.

73 »Gospod Fischer se je zlasti zanimal za trenutne življenjske pogoje evakuirancev in vseh tistih, ki jim je voda uničila domove. Želel je imeti tudi pojasnilo o njihovem zdravstvenem stanju, o morebitnih epidemijah in podobno. Domačini so mu pojasnili, da do množičnih bolezenskih izbruhov ni prišlo, ker so bile sanitarne ekipe na delu že prvi dan poplave. V sodelovanju z gasilci razkužujejo vodnjake na poplavljenih področjih in dajejo prebivalcem najpotrebnejše nasvete.« – »Predstavniki RK v poplavljenih vaseh,« *Dolenjski list*, 5. 11. 1964, 10.

Slika 9: Poljska bolnišnica RKS za 500 ljudi v okviru medrepubliške pomoči leta 1979 ob potresu v Črni gori

Hrani: Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana

Posočju, 1977 na Gorenjskem (žarišče v Preddvoru), 1982 v Spodnji Savinjski dolini, 1995 v Ilirski Bistrici z okolico in 1998 v Zgornjem Posočju.⁷⁴

Največ škode v kozjanskem potresu je bilo v Šmarju pri Jelšah in Šentjurju, kjer je bilo poškodovanih okoli 1000 zgradb v več kot 80 zaselkih, prizadetih je bilo več kot 15.000 prebivalcev. Potresnim sunkom je sledilo še deževje in sprožili so se plazovi. Poškodovanih je bilo okoli 5300 zgradb, od katerih so jih kasneje okoli 1000 porušili: v občini Šmarje pri Jelšah 3630, v občini Šentjur pri Celju 1309, v občini Celje okoli 344 in v občini Slovenske Konjice 14.⁷⁵ RKS je za sanacijo aktiviral svoje delovne brigade: »V letu 1974 je republiški odbor Rdečega križa Slovenije organiziral brigado RK in jo vključil v mladinsko delovno akcijo »Kozjansko 74«. [...] Cilj brigade RK je konkretna zdravstvena in socialna pomoč ogroženim prebivalcem Kozjanskega v treh krajevnih skupnostih obeh občin.« Brigado je sestavljalo pet čet s socialnimi delavci,

74 V Sloveniji in zamejstvu so bili v 20. stoletju, poleg kozjanskega, najhujši potresi leta 1956 na območju Ilirske Bistrice, Kosez in Trnovega, 1963 v Litiji z okolico, 1976 v Furlaniji in Zgornjem Posočju, 1977 na Gorenjskem (žarišče v Preddvoru), 1982 v Spodnji Savinjski dolini, 1995 v Ilirski Bistrici z okolico in 1998 v Zgornjem Posočju. – »Potres«, v: *Slovenski veliki leksikon (p-ž)* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005), 158.

75 *Potresi. Potresna aktivnost/Potres 1974* – pridobljeno 23. 8. 2023, https://potresi.arso.gov.si/doc/dokumenti/potresna_aktivnost/mocni_potresi_v_preteklosti.pdf.

Slika 10: Tudi leta 1965 so za pomoč ljudem na poplavljenih področjih v organizaciji RKS zbirali obleko, obutev, pohištvo in denarne prispevke.

Hrani: Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana

sanitarnimi tehnikami, medicinskimi sestrami, dijakinjami vzgojiteljskih šol v Ljubljani in Celju. Tehnična četa z dvajsetimi brigadirji iz vse Slovenije je v treh tednih izkopala 850 metrov jaškov za vodovodne priključke devetim najbolj ogroženim občanom v krajevni skupnosti Prevorje, izvedla asanacijo v Zg. Žegarju, zadnje dni pa pod okriljem Odbora RKS Šentjur pri Celju pomagala pri gradnji ene od stanovanjskih hiš.⁷⁶

Zdravstveno-vzgojni ukrepi in naloge RKS

RKS je v naslednjih desetletjih izvajal preventivne zdravstveno-vzgojne akcije (t. i. šole za zdravje, zdravstvene in prometne tečaje) in socialne v krajevnih skupnostih. Vse do osemdesetih let je bil pobudnik ali soizvajalec sanacijskih akcij, s pomočjo katerih so skorajda zatrli nalezljive bolezni, značilne za razmere v stari Jugoslaviji (trahom v Prekmurju⁷⁷ in tuberkulozo oziroma jetiko skorajda povsod po Sloveniji).

⁷⁶ »Brigada mladine RK Slovenije na Kozjanskem,« *Podporni član Rdečega križa Slovenije*, december 1974, 2.

⁷⁷ V letih 1957–1962 je v Prekmurje prihajala protitrahomska pomoč Unicefa v obliki antibiotičnega zdravila Aureomycin, po vaseh pa so bila organizirana zdravstvenovzgojna predavanja. Poleti 1964 so pregledali celotno

Med prebivalstvom sta se obolevnost in umrljivost zaradi teh dveh bolezni močno zmanjšali in skoraj izginili oziroma se je njuno širjenje zamejilo do sredine šestdesetih let. V regijah s prisotnim trahomom so aktivisti izobraževali o higienskih standardih in pomenu neoporečne vode. Nadzor nad širjenjem tuberkuloze pa so izvajali s fluorografskimi akcijami, ki jih je usmerjal epidemiološki oddelek na Golniku ob pomoči aktivistov RKS. Akcije so bile obvezne za vse prebivalce, starejše od petnajst let, kasneje za starejše od trideset let. Neudeležba na skupinskem fluorografiranju se je kaznovala tudi z do 3.000 dinarjev. Zadnja akcija je bila leta 1982 v Ljubljani (v Mostah in Rakovi Jelši).⁷⁸ Cepljenje proti tuberkulozi oziroma besežiranje⁷⁹ je bilo obvezno in so ga izvajali v duhu ideološkega boja: »Borba proti tuberkulozi je borba za socializem!«⁸⁰

RKS je tudi nosilec prostovoljnega krvodajalstva, ki so ga v socialističnem sistemu posebej spodbujali med delavci v težki industriji, na primer v kovinski (ravenska železarna,⁸¹ Tovarna glinice in aluminija Kidričevo⁸²) in metalurško-kemični, kot je Cinkarna Celje, kjer so v letu 1966 evidentirali 357 krvodajalcev, ki so darovali 118,040 litra krvi in poudarili, da »že vrsto let cinkarnarji ne zapirajo vrat pozivom Rdečega križa« in da mora upravni odbor izvedbo (dveh) krvodajalskih akcij (maja in decembra) odobriti na način, da ne pride do izostanka z dela, saj bi to povzročilo prevelik zastoj v proizvodnji.⁸³ Slovenska podjetja so tudi na vsakoletni ravni večjo vsoto denarja darovala krovnemu RKS⁸⁴ ali kateri od njegovih lokalnih izpostav.⁸⁵

prebivalstvo, okuženih je bilo 9,5 odstotka prekmurskega prebivalstva (največ v lendavskem okraju). Po letu 1965 ni novih primerov te bolezni. – Gl. Kerec, *Človek, naša prva skrb*, 152.

78 Ibid., 203.

79 Izraz izvira iz kratice cepiva BCG [besežé].

80 »Uspeh akcije cepljenja z BCG,« *Celjski tehnik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 4. 6. 1949, 2.

81 Mariborski okrajni odbor RKS se je oktobra 1958 v pismu zahvalil delavcem v Železarni Ravne, kjer se je število krvodajalcev v primerjavi z letom 1957 zvišalo za 69: »[...] se delavstvu tovarne, ki se je odzvalo klicu in prošnji organizacije Rdečega križa v takem številu, da je akcija napredovala, ter oddalo kri za zdravljenje bolnikov po bolnišnicah, klinikah in zdraviliščih, najiskrenejše zahvalimo«. – »Priznanje Rdečega križa,« *Koroški fužinar: Glasilo ravnenskih železarjev*, 6. 10. 1958, 44.

82 Zapis iz leta 1964 v biltenu Tovarne glinice in aluminija Kidričevo (danes Talum): »Povsem drugače je v naši socialistični Jugoslaviji, ki je tudi članica mednarodnega Rdečega križa. Tu, kjer je ljudstvo samo gospodar, je potemtakem tudi Rdeči križ v službi delovnega ljudstva. Leta 1953 je prešla akcija krvodajalstva v prostovoljno organizacijo darovalcev krvi. Začetek tega humanega dela je bil težak, ker še ljudstvo ni bilo dovolj zdravstveno prosvetljeno. Prebivalstvo se je začelo potom raznih predavanj in samih preizkušenj na bolnikih prepričevati, kake neprecenljive vrednosti za človeka je kri. Število prostovoljnih krvodajalcev iz leta v leto narašča tako po mestih, tovarnah in na vasi.« – »RK in njegovo delovanje,« *Aluminij. Glasilo delovnega kolektiva tovarne glinice in aluminija* »Boris Kidrič« *Kidričevo*, januar 1964, št. 1, 3.

83 »Kri so darovali,« *Cinkarnar: glasilo podjetja Cinkarna Celje*, 15. 1. 1967, 4.

84 »Sredstva za pripravo in izvedbo MDA delimo: /.../ – sredstva za dejavnost RKS (Rdečega križa Slovenije).« – »Mladinsko prostovoljno delo,« *Aluminij. Glasilo delovne organizacije Tovarna glinice in aluminija* »Boris Kidrič« *Kidričevo*, oktober 1983, št. 10, 19.

85 Primer: »V okviru načrta dotacij je delavski svet razpravljal o dotacijah družbeno političnim skupnostim oziroma društvom in odobril naslednje: *Rdeči križ, Kidričevo, 295.000 dinarjev.*« – »Iz zasedanja delavskega sveta,« *Aluminij. Glasilo delovnega kolektiva tovarne glinice in aluminija* »Boris Kidrič« *Kidričevo*, april 1965, št. 4, 3.

Vloga, pomen in cilji RKS v sedemdesetih in osemdesetih letih

Vloga in pomen RKS so v zadnjih dveh desetletjih pred osamosvojitvijo izkazovale proaktivno usmerjene dejavnosti, ki so sledile socialističnim nazorom v državni in meddržavni politiki. Po ustanovitvi »neuvrščenih« je RKS v obdobju 1978–1989 sodeloval pri organizaciji dogodkov v okviru izobraževalnih seminarjev. Tako je izvajal »Teden boja za pomoč žrtvam imperialistične agresije«. Od leta 1978 do 1983 se je 611 udeležencev iz 64 neuvrščenih držav (takrat kot »dežel v razvoju«) in osvobodilnih gibanj, kot je Palestina, usposabljal prav pri RKS.⁸⁶ Mednarodno vpet je bil RKS v okviru RKJ kot pobudnik za sklic svetovne konference Rdečega križa o miru. Konferenca pod pokroviteljstvom Josipa Broza Tita je potekala od 11. do 13. junija 1975 v Beogradu.⁸⁷ Ideji humanosti in solidarnosti, ki ju je RKS nadgrajeval vsa leta po drugi svetovni vojni, sta v preteklosti pripoznala tudi OF in državni vrh. Aprila 1970, ob trideseti obletnici OF, je RKS prejel zlato priznanje za »medvojno in povojno humanitarno ter zdravstveno izobraževanje med množicami«. V Ljubljani, na konferenci Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, se je slavnostne seje ob podelitvi priznanja udeležil tudi Tito z ženo Jovanko. V obrazložitvi ob podelitvi priznanja so zapisali: »RKS si je v okviru Jugoslovanskega RK nenehno prizadeval, da je bil prisoten in aktiven v mednarodni areni [...] Predstavniki in strokovnjaki Rdečega križa so aktivno sodelovali, zlasti kadar je šlo za podporo nadaljnemu razvoju humanitarne prava, ljudske solidarnosti in medsebojne pomoči za boj proti vojni in za mirno sožitje med narodi.«⁸⁸ A trideset let kasneje se je sožitje med jugoslovanskimi narodi za krajše obdobje skrhalo in tri mesece po podpisu Brionske deklaracije je RKS na isti dan, 8. oktobra 1991, o izstopu iz RKJ obvestil tako krovno organizacijo v Beogradu kot Mednarodni RK oziroma Ligo društev Rdečega križa in Rdečega polmeseča.⁸⁹ V deklaraciji, ki je določala trimesečni moratorij pri osamosvojitvenih postopkih, je bilo v 6. točki Aneksa I opredeljeno tudi ravnanje z vojnimi ujetniki v okviru Mednarodnega Rdečega križa: »Vse osebe, ki so zaprte zaradi sovražnosti od 25. junija 1991, je treba čimprej osvoboditi, najkasneje do 8. julija do 24. ure. V zvezi z izvajanjem te odločitve bo potekalo sodelovanje z mednarodnim Rdečim križem.«⁹⁰ Kljub podpisu Daytonskega sporazuma vojaški konflikti na ozemlju nekdanje skupne

86 Gl. Kerec, *Človek, naša prva skrb*, 227.

87 Ibid., 220.

88 »Iz obrazložitve ob podelitvi priznanja,« *Podporni član Rdečega križa Slovenije*, 30. 4. 1970, 3.

89 Iz dokumenta RKS, poslanega iz Ljubljane v Beograd (RKJ): »Organizacijam Rdečega križa Bosne in Hercegovine, Črne gore, Hrvaške, Makedonije in Srbije. Spoštovani prijatelji! Sporočamo vam, da je po izteku moratorija, določenega z Brionsko deklaracijo, sprejeto med Evropsko skupnostjo, zveznimi institucijami in republikami bivše Jugoslavije, Republika Slovenija začela z izvajanjem plebiscitne odločitve in deklaracije o samostojnosti in od 8. 10. 1991 deluje kot samostojna, neodvisna, demokratična, evropska država. Tako se je tudi Rdeči križ Slovenije znašel v pravem položaju in deluje kot samostojno nacionalno društvo RK Republike Slovenije. O tem sklepu smo obvestili Rdeči križ Jugoslavije, Mednarodni komite RK in Ligo društev RK v Ženevi ter nacionalna društva nekaterih držav.« – Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana. Kerec, *Človek, naša prva skrb*, 229, 230.

90 Božo Repe, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Del 3, Osamosvojitvev in mednarodno priznanje* (Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2004), 166.

države niso prenehali vse do leta 2001. Tako kot danes je tudi v tistem desetletju RKS na osnovi Ženevske konvencije beguncem nudil mednarodno zaščito, čemur se je zavezal tudi oktobra 1991 ob izstopu iz RKJ: »Kar zadeva RKS, ostajamo odprti za vse oblike nadaljnega sodelovanja, za vzpostavitev stikov na novih osnovah, glede na realne spremembe v nekdanji skupni državi.«⁹¹

Danes poleg mednarodnih aktov vlogo RKS opredeljuje tudi domača zakonodaja s področja zdravstva, obrambe, zaščite in reševanja ter Zakon o RKS, ki ga je državni zbor sprejel 26. januarja 1993.⁹² Ta je bil skupaj z zagotovilom o spoštovanju temeljnih načel⁹³ podlaga za sprejem RKS v Mednarodno federacijo RK in Rdečega polmeseca 25. oktobra 1993. Čeprav vseh sedem načel predstavlja osnovo delovanja ne le Rdečega križa doma in po svetu, ampak tudi osnovne postulate človečnosti, se zdi, da v 21. stoletju humanost, nepristranost, nevtralnost, neodvisnost, prostovoljnost, enotnost in univerzalnost izgubljajo vrednoten pomen.

Viri in literatura

Arhivski viri

- Arhiv RKS – Arhiv Rdečega križa Slovenije (Mirje 19, Ljubljana):
 - Podporni član Rdečega križa Slovenije, 30. april 1970, leto 3, Ljubljana RKS.
 - Podporni član Rdečega križa Slovenije, leto 4, december 1974, Ljubljana RKS.
 - Slikovno gradivo in fotografije.
 - Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije (Ljubljana), 12. januar 1946, letnik II, št. 2.
 - Vestnik Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije (Ljubljana), 9. marec 1946, letnik II, št. 10.
 - Vestnik Glasilo Rdečega križa Slovenije (Ljubljana), 1964, letnik XI.

Časopisni viri

- *Aluminij. Glasilo delovnega kolektiva tovarne glinice in aluminija* »Boris Kidrič« *Kidričevo*, januar 1964, št. 1, 3. »RK in njegovo delovanje«.
- *Aluminij. Glasilo delovnega kolektiva tovarne glinice in aluminija* »Boris Kidrič« *Kidričevo*, april 1965, št. 4, 3. »Iz zasedanja delavskega sveta«.

91 8. 10. 1991, v dokumentu RKS, poslanem na sedež RKJ. – Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana.

92 Kerec, *Človek, naša prva skrb*, 254. – Oktobra 1993 je bil RKS kot 164. nacionalno društvo sprejet v Mednarodno gibanje Rdečega križa in Rdečega polmeseca. Danes RKS povezuje 56 območnih združenj in 916 krajevnih organizacij, ki delujejo na trinajstih področjih: krvodajalstvo, prva pomoč, reševanje iz vode, pripravljenost in ukrepanje ob nesrečah, služba za poizvedovanje, socialna dejavnost, varovanje in krepitev zdravja, prostovoljci in mladi, širjenje znanj, letovanje in okrevanje (v okviru Mladinskega zdravilišča in letovišča Debeli rtič), pridobivanje sredstev, mednarodno sodelovanje, informativna dejavnost. – Gl. *Novice – Rdeči križ Slovenije*, pridobljeno 19. 9. 2023, <https://www.rks.si/>.

93 Dober mesec pred sprejemom pri RKS so v pismu zahvale, poslanem v Ženevo, zapisali: »Ljubljana (RKS), 3. september 1993: Ob tej priložnosti se vam in vašim sodelavcem ter organom, ki so sodelovali z nami v procesu priprav in urejanja dokumentacije, zahvaljujejo [...] Zagotavljamo vam, da bo Rdeči križ Slovenije spoštoval vsa načela, sprejete sklepe, stališča in usmeritve vaših organov in generalne skupščine, kot tudi Mednarodnega komiteja Rdečega križa«. – Arhiv RKS, Mirje 19, Ljubljana.

- *Aluminij. Glasilo delovne organizacije Tovarna glinice in aluminija »Boris Kidrič« Kidričevo*, oktober 1983, št. 10, 19. »Mladinsko prostovoljno delo«.
- *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 2. 10. 1948, št. 31, 3. »Teden Rdečega križa Slovenije«.
- *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 4. 6. 1949, št. 23, 2. »Uspeh akcije cepljenja z BCG«.
- *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 17. 9. 1949, št. 38, 2. »Priprave za Teden matere in otroka v Celju«.
- *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 28. 10. 1949, št. 44, 2. »V tednu Rdečega križa nas čakajo važne naloge«.
- *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 3. 6. 1950, št. 22, 1. »Glavna naloga organizacij Zveze borcev«.
- *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 30. 9. 1950, št. 39, 2. »Ob Tednu Rdečega križa«.
- *Celjski tednik: glasilo osvobodilne fronte okrajev Celje-mesto, Celje-okolica in Šoštanj*, 28. 10. 1950, št. 43, 2. »Teden čistoče od 30. X. do 5. XI. 1950«.
- *Cinkarnar: glasilo podjetja Cinkarna Celje*, 15. 1. 1967, št. 1, 4. »Kri so darovali«.
- *Cinkarnar: glasilo delovnega kolektiva Cinkarne Celje*, 19. 9. 1972, št. 7-8, 3. »Vsak naj prispeva 2 % svojega enomesečnega zaslužka«.
- *Dolenjski list*, 5. 11. 1964, št. 44, 10. »Predstavniki RK v poplavljenih vaseh«.
- *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1946*, 39-43. »Ustanovljena je Ljudska fronta Jugoslavije. Temeljna načela Ljudske fronte Jugoslavije«.
- *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1947*, 180. »Glavni odbor RK Slovenije: Rdeči križ Slovenije dela za obnovo«.
- *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije 1948*, št. 1, 222. »Načrtna elektrifikacija« (oglas), 227. »Projektivni zavod LRS« (oglas).
- *Koroški fužinar. Glasilo ravninskih železarjev*, 6. 10. 1958, št. 10-12, 44. »Priznanje Rdečega križa«.
- *Ljudska pravica*, 10. 8. 1945, št. 93, 1, 2. »Osnovna organizacijska načela Ljudske fronte Jugoslavije;« 5. »Zasedanje sveta UNRRA-e v Londonu;« 6. »Ameriški Slovenci slovenskemu RK«.
- *Nova pot. Informacijski vestnik Okrožnega odbora Osvobodilne fronte Celje*, 3. 8. 1945, št. 10, 2. »Kaj je novega?«.
- *Zasavski udarnik: glasilo osvobodilne fronte Trbovlje*, 30. 9. 1949, št. 38, 7. »Poživljajmo delo RK v trboveljskem okraju«.
- *Zasavski udarnik: glasilo osvobodilne fronte Trbovlje*, 23. 6. 1950, št. 25, 4. »Kdaj se sme naročiti reševalni avto?«.

Literatura

- »Infrastruktura.« V: *Slovenski veliki leksikon (h-o)*, 103. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- »Naravna nesreča.« V: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 7, 288. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
- »Nesreča (Naravne nesreče).« V: *Slovenski veliki leksikon (h-o)*, 719. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- »Potres.« V: *Slovenski veliki leksikon (p-ž)*, 158. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
- Ajlec, Kornelija. »UNRRA v Jugoslaviji in Sloveniji.« *Prispevki za novejšo zgodovino*, št. 2 (2013): 79–99.
- Ajlec, Kornelija. »Vloga Unrre pri oskrbi in repatriaciji jugoslovanskih razseljenih oseb v Italiji (1945–1947).« *Prispevki za novejšo zgodovino* 60, št. 2 (2020): 120–32.
- Kerec, Darja. *Človek, naša prva skrb: Rdeči križ na Slovenskem od začetkov do danes*. Ljubljana: Rdeči križ Slovenije, 2019.
- Komac, Blaž, Karel Natek, Matija Zorn, Jerneja Fridl, Marjan Bat, Matej Gabrovec, Ivan Gams, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Aleš Smrekar. *Geografski vidiki poplav v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.

- Prinčič, Jože. »Obnova.« V: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 8, 67, 68. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Prinčič, Jože. »Pospešena elektrifikacija - temelj energetske strategije Slovenije v času obnove in centralnoplanske ureditve (1945–1950).« *Prispevki za novejšo zgodovino* 53, št. 2 (2013): 100–19.
- Prinčič, Jože. *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*. Ljubljana: Modrijan, 1997.
- Žnidaršič, Ivica. *Rdeči križ za humanizem, razvoj in mir*. Ljubljana: Rdeči križ Slovenije, 1988.

Objavljeni viri

- Repe, Božo. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. (Del 3, Osamosvojitvev in mednarodno priznanje)*, 166. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2004.
- *Temeljne točke Osvobodilne fronte: razširitev, sprejeta na prvem kongresu Osvobodilne fronte dne 16. julija 1945*. IOOF, 1945.
- *Uradni list Istrskega okrožnega ljudskega odbora* 6, 25. 4. 1952, št. 6, 85, 86.
- *Uradni list Zavezniške vojaške uprave* 1, 1946, št. 21. Okrožni ukaz št. 85, 37.
- *Uradni list Zavezniške vojaške uprave: Zavezniška vojaška uprava, Britansko-ameriška cona, Svobodno tržaško ozemlje* 1, 1947, št. 7, 93, 94.

Spletni viri

- *Potresi. Potresna aktivnost/Potres 1974 - Pridobljeno 23. 8. 2023*. https://potresi.arso.gov.si/doc/dokumenti/potresna_aktivnost/mocni_potresi_v_preteklosti.pdf.
- *Rdeči križ Slovenije*. Pridobljeno 23. 8. 2023. <https://www.rks.si/>.

Darja Kerec

ORGANISATIONAL MEASURES AND TASKS OF THE SLOVENIAN RED CROSS AFTER WORLD WAR II

SUMMARY

During the first years of its formal existence, the Slovenian Red Cross (RKS), established already before the end of the war (18 June 1944), helped the authorities and the Army by organising the distribution of aid and providing direct assistance (sanitary supplies, medicine, food, assistance to repatriates). In January 1946, elections were held for all the committees of the RKS, which also followed the principles of the Liberation Front (OF) and the People's Front of Yugoslavia, which had won the Constituent Assembly elections on 11 November 1945. The RKS underlined that their organisation only admitted members who had not lost their honourable and citizen rights, i.e. who were not ideologically or politically "controversial". During this period, the RKS received support from the international Red Cross associations and the UNRRA. Until the establishment of the Free Territory of Trieste, the Red Cross of Yugoslavia (RKJ) was also active in the territory of Zones A and B. Work and aid

during the reconstruction period included extensive debris removal and community work campaigns (brigades), as the war damage in Slovenia was estimated at 1.8 billion dollars. Nearly a quarter of all industry was damaged or destroyed, many agricultural and farm buildings were completely ruined, and many residential and commercial buildings suffered damage as well. Roads, railways, bridges, schools, health centres, and factories had to be rebuilt, and many factory workers became long-term blood donors in the campaigns organised by the local RKS committees. The latter would send their members to help clean living quarters and remediate wells, work in outpatient and mobile clinics, in homes and holiday centres for children and the elderly, collect medical supplies, and provide education. The RKS organised courses in mother and childcare as well as nursing care of patients at home. During the first ten years of its existence, it organised 65,000 lectures with 1,750,000 listeners. Some of the information and education was provided by the films screened in cinemas, village fire stations, and schools. Until the end of the 1960s, courses in nursing, health care, and housekeeping, taught by specially trained nurses, were particularly effective in rural areas. In the field, the RKS activists cooperated with trained health personnel to prevent infectious diseases (tuberculosis, trachoma). Just like nowadays, in the past, the RKS assisted and worked with the fire brigades and the Civil Protection service during all the natural disasters in Slovenia and abroad. Without organised voluntary work within the RKS, many public works would have come to a standstill after World War II. The authorities were aware of this, and both financially and symbolically recognised the special status of this charitable organisation, like that of the Liberation Front. After the attainment of the Slovenian independence, when the RKS separated itself from the RKJ on 8 October 1991, this status has been preserved. This oldest humanitarian organisation in Slovenia continues its mission and work in accordance with the fundamental principles of international humanitarian law and the resolutions and legal instruments of the International Red Cross Movement.